

ЯВОРОВ И АРМЕНЦИТЕ

Степан Агукян

В единственото печатно периодично издание на арменците в България в. "Ереван" през периода 1944-1990 г. се появиха редица статии на автори, спорещи относно мястото, където Пейо Яворов е написал своята изключително важна за целокупния арменски народ елегия "Арменци". Привеждаха се аргументи в полза на една или друга дата, за да се открие къде, кога и как поетът се е запознал с арменци, видял арменски бежанци или чул за тях и за Първия геноцид на ХХ век - Геноцида над арменците в Турция. Веднага трябва да уточним, че добилата популярност сред нашата общественост и разпространена представа, че елегията "Арменци" е свързана с престъпленията на младотурското правителство - Геноцида над арменския народ от 1915 г., е напълно невярна. Поетът е предал в творбата си емоциите си от и за т. нар. Предгеноцидален период (по класификацията на учени като акад. М. Нерсиян, проф. Вахагън Дадърян, Джон Гирагосян, ст.н.с. Агоп Гарабедян и др.). Става дума за изстъпленията на т. нар. Кървав (или Червен) султан - султан Абдул Хамид през периода 1894-1896 г. Това доказва и датата на първата публикация на стихотворението от 22-годишния младеж в кн. 3-4 на сп. "Мисъл" през м. май 1900 г.

В споменатите публикации във в. "Ереван" бе доказано, че за първи път Яворов е научил за арменската трагедия като гимназист в Пловдив, където е имал хазаи, съседи, съученици и други познати арменци и където е виждал арменски бежанци от Турция. По-късно като пощенски служител и на гара Скобелево, и в с. Стралджа, и в Сливен той също е виждал бежанските кървани и групи, но мястото, където се е родила забележителната му творба за някои безспорно е Анхиало (Поморие), където през зимата на 1899 г. бурните вълни на Черно море са допълнили представите и усещанията му. В писмо до сестра си Тина (Екатерина) Яворов пише: "Тук съм като в гроб. Завили виелици, затрупали всичко живо и няма с човек да размениш дума. Така ми е дотегнало... Изгубвам човешкия си образ. Загивам!... Ще умра от мъка и скука. И няма изход, няма изход. Вървиш, затъваш все по-дълбоко, а отникъде никой да ти подаде ръка..." Същите емоции са го вълнували и при написването на дру-